

मी डॉक्टर नाही. म्हणजे लौकिक अर्थाने डॉक्टरांचा पेशा करण्यासाठी जी एम.बी.बी.एस किंवा त्याहून श्रेष्ठ कॉलेजची डिग्री लागते ती माझ्याकडे नाही. परंतु डिग्री असणे आणि अनुभव व समज असणे यात फरक आहे.

गेले महिनाभर ज्या बातम्या सतत येत आहेत आणि मलेरिया रोगग्रस्तांची आकडेवारी ज्या त-हेने फुगत चालली आहे ते वाचून मला असे वाटले की याबाबत वाराक्षार पद्धतीची मला माहिती असलेली लोकांसमोर ठेवण्यास हरकत नाही.

बाराक्षार पद्धतीची मुलभूत कल्पना अशी आहे की शरीराच्या सर्व भागांमधील रासायनिक समतोल टिकवून ठेवण्यासाठी व वेगवेगळ्या अवयवांना त्यांचे काम नीटपणे करता येण्यासाठी शरीराला बारा त-हेच्या मुख्य क्षारांची (म्हणजे लवण- किंवा सॉल्ट्स ची) मोठी गरज असते. फार सूक्ष्म प्रमाणात इतरही काही लवणांची गरज असते (उदा. आयोडिन किंवा सोनं) पण ती फार सूक्ष्म प्रमाणात - शिवाय के इतर घटक द्रव्य शरीराला उपयोगी पडतील अशा रितीने शोषली जाऊ शकतात की नाही आणि शरीराचे अवयव त्यांचा योग्य वापर करू शकतात की नाही हे सुद्धा या प्रमुख बारा लवणांवर अवलंबून असते. यांच्या पैकी एखादे लवण शरीराला कमी प्रमाणात मिळाले तर निर्माण होणा-या रासायनिक असमतोलामुळे कित्येक त-हेचे रोग होऊ शकतात किंवा कित्येक त-हेचे रोग एकाच प्रकारच्या लवणामुळे बरे पण होऊ शकतात. ही बारा औषधे म्हणजे काली फॉस, काली सल्फ, काली मूर असे पोटॅशियम चे तीन क्षार, नेट्रम फॉस, नेट्रम सल्फ, नेट्रम मूर, हे सोडियम चे तीन क्षार, कल्केरिया फॉस, कल्केरिया सल्फ, कल्केरिया फ्लूअर, हे कॉल्शियम चे तीन क्षार, व यांच्या शिवाय फेरम फॉस, मॅग्नीशिया फॉस, व सिलिका. ही औषधे देखील होमियोपथीची पद्धत वापरून अती सूक्ष्म प्रमाणात तयार केली जातात. इतकेच नव्हे तर होमियोपथीच्या इतर शेकडो औषधांमध्ये यांचा समावेश केला गेला. बाराक्षार पद्धतीमध्ये मात्र फक्त हीच बारा औषधे आहेत.

भारतात आपण जी बाराक्षार किंवा लवण- चिकित्सा पद्धती म्हणतो ती ही वर सांगितलेली पद्धत ज्यामध्ये वरील बारा लवणांचे होमियोपथीच्या पद्धतीने सूक्ष्मीकरण करून त्याच पद्धतीने त्यांच्या 1x, 3x, 6x, 12x, 30x, 200x, 1000x अशा पोटॅन्सीची वेगवेगळी औषधे तयार करून वापरली जातात. जर्मनीत मात्र या पद्धतीला श्यूझलर्स मेथड ऑफ बोयोकेमिस्ट्री असे म्हणतात. कारण वरील बारा लवणांचा औषध म्हणून वापर करणारी व बायोकेमिकल मेथड याच नवाने वापरली जाणारी एक अतिशय जुनी पद्धत जर्मनी, मध्य युरोप व ऑस्ट्रेलियात अजूनही अस्तित्वात आहे. फरक एवढाच की त्या पद्धतीत औषधाचा डोस खूप मोठा असतो- उदाहरणार्थ कल्केरिया फॉस द्यायचे असेल तर अर्धी वाटी चुना खायला लावायचा (मग त्याचे इतर साइड इफेक्ट्स होऊ नयेत म्हणून त्यांत खूप लोणी मिसळायचे) इत्यादि. हे प्रकार आयुर्वेदातही आहेतच- फक्त त्यांचे माहात्म्य थोडे (खूपसे) कमी असेल एवढेच. या उलट श्यूझलर ने वापरलेल्या सूक्ष्मीकरण पद्धतीमुळे या बारा लवणांचे अति सूक्ष्मीकरण होऊन रोग्याला इतर साइड इफेक्ट होत नाहीत. असो.

ज्यावेळी शरीरात एखाद्या लवणाची कमतरता भासू लागते तेव्हा आपण झोपलो असतांना शरीर ते लवण निर्माण करण्याचा प्रयत्न करते, त्याची एक मुख्य फॅक्टर असते जिभेत. त्यामुळे सकाळी किंवा दुपारी झोपेतून उठल्यानंतर जिभेवर त्या लवणाचा बारीकसा थर निर्माण झालेला पहायला मिळतो. बाराक्षार पद्धतीमध्ये रोग निदानासाठी जिभेवर बनलेल्या या थराचे अनन्यसाधारण महत्व आहे. बाराक्षाराच्या कोणत्याही चांगल्या पुस्तकात शरीरात नेट्रम पूर कमी झाले तर जिभेवर कसा थर दिसेल, काली फॉस कमी झाले तर कसा थर

दिसेल इत्यादि बाबत विस्तृत वर्णन मिळते व त्यावरून रोग्याला कोणते औषध द्यावे हे ठरवले जाते. इथे दोन गोष्टी नमूद करण्यासारख्या आहेत. आयुर्वेदाच्या तत्त्वाप्रमाणे शिळी थुकी कित्येक गोष्टींवर इलाज म्हणून वापरता येते. याच साठी झोपेतून उठल्या बरोबर चूळ न भरता पेलाभर पाणी प्यावे असे आयुर्वेद सांगतो. मात्र ही माहिती बाराक्षार चिकीत्सावाल्यांना माहित नाही आणि बाराक्षारातील जिभेवरून रोगनिदान व रोग चिकित्सा करतात या पद्धतीची माहिती आयुर्वेदवाल्यांना नाही. तिकडे ऍलोपथी मध्ये स्पूटम टेस्ट हे महत्वाचे अस्त्र म्हणून रोगनिदानसाठी वापरले जाते. पण त्यांत कोणते जंतू आहेत ते तपासण्यापुरतेच. कोणते लवण वाढले किंवा कमी झाले आहे ते तपासण्यासाठी नव्हे. आपल्या कडील विभिन्न चिकित्सा पद्धतीत मेळ आणण्याची काय गरज याला हे वरील उदाहरण आहे. मग मी माझ्या सवडीने कधी कधी हा तुलनात्मक अभ्यास करित असते.

माझ्याकडे बाराक्षारांचे जे पुस्तक आहे त्यातील मलेरिया बाबत वर्णन असे- मलेरियाचे पॅरासाइट्स (आपण सोप्या भाषेत त्यांना जंतुच म्हणू) डासांच्या माध्यमातून शरीरात शिरतात. त्यावेळी कोणत्याही कारणाने जर शरीरात बॉडी फ्लुइड्स वाढलेले असतील तर मलेरियाच्या जंतूंना चांगले ब्रीडींग ग्राऊंड मिळून त्यांची वाढ होते. परंतु शरीरांतले ज्यादा झालेले हे, द्रव (फ्लुइड्स) बाहेर काढण्याची सोय केली तर आजार बरा होऊ शकतो. यासाठी सुचवलेले औषध नेट्रम सल्फ 6x असे आहे. एका वेळी चार गोळ्या या पद्धतीने चार वेळा हे औषध देऊन चालते. मी मात्र साधारणपणे पेलाभर गरम पाण्यांत 10 गोळ्या टाकून दर अर्घ्या तासाला ते पाणी 2-3 चमचे ही माझ्या सास-यांची पद्धत वापरते. औषध दिल्यानंतर वारंवार लघवी होणे हे नेट्रम सल्फने आपले काम सुरू केल्याची खूण असते. अशा वेळी तहान लागल्यास घोट-घोट पाणी प्यायला द्यावे. तसेच सुरुवातीस एका तासात ताप न उतरल्यास किंवा फार वाढल्यास याच पद्धतीने फेरम फॉस 6x द्यावे. तापाचा परिणाम डोक्यावर होण्याची (सेरेब्रल फीव्हर) शक्यता वाटल्यास किंवा फार थकवा वाटूनही झोप लागत नसल्यास काली फॉस द्यावे. क्वचित गरज वाटल्यास पूरक म्हणून चौथे औषध नेट्रम मूर पण द्यावे. इतक्या भिन्न पद्धती त्या पुस्तकात दिलेल्या आहेत.

या पद्धतीच्या सोपेपणाचा आणखी एक नमुना म्हणजे जरी मलेरिया झाला नसला किंवा रक्त तपासणी होऊ शकली नसली तरी ही औषधे देण्यास हरकत नाही असे ते पुस्तक सांगते. आपण एरवी मलेरियावर क्विनाइन देतो. ऍलोपथीच्या शास्त्राप्रमाणे त्याचा उद्देश जंतु (पॅरासाइट्स) मारणे हा असतो पण शरीरांत ताप निर्माण करणारे जंतु मलेरियाचे नसून इतर रोगांचे असतील तर क्विनाइनचा उपयोग होणार नाही. नेट्रम सल्फचे तसे नाही. शरीरांतले जादा द्रव बाहेर काढून टाकून जंतूंची वाढ थांबवणे हा उद्देश असल्याने त्या द्रवांवर पोसणारे कोणतेही जंतू असले, कोणताही ताप असला तरी त्यावर नेट्रम सल्फ चालू शकेल असे बाराक्षार सिद्धांताचे म्हणणे आहे.

माझा वैयक्तिक अनुभव असा की व्हायरल किंवा पॅरासाइट मुळे येणा-या तापावर नेट्रम सल्फ उपयोगी पडते. फंगल किंवा बॅक्टीरीयल इन्फेक्शन ने होणा-या आजारांवर मी अजून प्रयोग केलेले नाहीत.

ही साथ थांबविण्यासाठी बाराक्षार औषधांचा उपयोग आपल्या PHC मध्ये करून घेता येईल का? याचे उत्तर मला सोपे वाटते पण डॉक्टरांना कठिण वाटते. प्रत्येक PHC मध्ये एखादा होमियोपथीचा डॉक्टर ठेऊन त्याच्या सल्ल्याने. वरील औषधे देऊन PHC मधील डॉक्टरांनी काळजीपूर्वक रेकॉर्ड ठेऊन प्रयोग केले तर मीठ्या प्रमाणावर डेटा बेस गोळा होईल पण हे करणा-या डॉक्टरला ज्यादा प्रयत्न, ज्यादा श्रम करावे लागतील. कुठे चुकल तर जबाबदारी येईल आणि सगळं सुरळित झाल तर पाठ थोपटायला कुणीच पुढे येणार नाही. म्हणूनच PHC मधील डॉक्टरांना हे उत्तर कठीण वाटणार. तरीही माझ्या मते PHC मधील ऍलोपथी डॉक्टरांनी हा प्रयोग करून बघावा. अर्थात् हा इतर औषधांचा अनुभव घेतांना अत्यंत काळजीपूर्वक प्लान

करूनच घ्यावा लागेल. मात्र असे काही करताच येत नाही - किंवा असे काही करण्यासाठी तिथले डॉक्टर्स व शासन मिळून काही यंत्रणाच तयार करता येणार नाही असे मला वाटत नाही.

माझी बहीण स्वतः MBBS डॉक्टर असून तिला पूर्वी मलेरियांचे अटॅक बरेचदा येत असत. अशा एका वेळी माझ्या सल्ल्याने नेट्रम सल्फ घेतल्यानंतर तिला पुन्हा अटॅक आलेला नाही. सबब तिच्या मलेरिया पेशंटना ती वरील प्रमाणे औषधे देते. मात्र हे आमचे अनुभव थोड्या प्रमाणातले आहेत. मला वाटते की सध्या डहाणू परिसर व पूर्ण ठाणे जिल्ह्यांत जी मोठी साथ आहे तिची फार कमी माहिती इतरांना आहे. या साथीचे कारण मलेरिया नसेल तर दुसरी कशाची साथ आहे? निदान व्हायरल की पॅरासाइटल की फंगल की बॅक्टीरियल एवढी तरी निश्चिती झाली आहे का? तीन-चार दिवस तीव्र ताप येऊन नंतर तो बरा होतो मात्र खूप थकवा येतो एवढेच वर्णन वर्तमानपत्रांत आहे. इतर विस्तृत वर्णन पेपरात देता येणार नाही कां? माणसाचे वजन घटते का हा अति महत्वाचा प्रश्न. त्याचेही उत्तर पेपरात नाही.

जे रूग्ण दवाखान्यात येतात त्यांना नेमकी कोणकोणती औषधे दिली जातात? त्यांचा उद्देश काय? जर तीन दिवसांनी ताप आपोआप ओसरत असेल तर औषधे देण्याची गरज काय? की ती तापावर नसून फक्त थकव्यावर असतात? याबाबतची जास्त माहिती वर्तमानपत्रात वाचायला मिळली नाही.

मागे सूरत-बडोद्याला प्लेगची साथ आली होती. तेव्हां उत्स्फूर्तपणे होमिओपथीची कोणती औषधे घ्यावी किंवा आयुर्वेदाचे कोणते उपचार करावे हे पेपरांत छापून आले होते. पण ठाणे जिल्ह्यातील आदिवासी समाज साथीने ग्रस्त असतांना तसे का घडत नाही? त्या भागांत डॉक्टरांची कमी आहे तर तात्पुरती वैद्यकीय सेवा देणारी स्वयंसेवक पथके कां जात नाहीत? की आदिवासींच्या सुखदुःखात सहभागी होण्याची आपली संवेदनाच संपली आहे? या साथीला इतर उपाययोजना करून बघणे शक्य आहे असे जर शासनाला वाटत असेल तर वर उल्लेख केलेली बाराक्षार औषधे वापरून पहाता येतील.
